

С. БАКЛАЖЕНКО

Українська культура на Північному Кавказі по Жовтні

За перші роки радянської влади, коли всю увагу на Північному Кавказі віддавалося соціально-економічній перебудові козацької станиці, культурне будівництво серед українського населення розгорталося поволі. Аж згодом, провівши в життя цілу низку соціально-економічних заходів, партія і радянська влада набули змогу взятися до справи культурного будівництва серед українців. Стихійне зростання української культури, таким чином, поступово стало набувати організованих форм.

Надаючи особливого значення духовній культурі в розвитку соціалістичного будівництва, переведенні культурної революції і зокрема українізації на Північному Кавказі, ми спинимося тут на деяких місцевих проявах української культури.

На жаль, ні статистичні органи, ні органи народів освіти не вивчали ще української культури нашого краю. Отже, досліджуючи її, нам доведеться, поперше, дуже часто використовувати сировий матеріал, а іноді посилалися на другорядні цифри й факти і подруге, використовувати часто - густо кубанський матеріал — його переважно використовує і краєва „Червона Газета“ та український педагогічний журнал РСФРР „Новим Шляхом“, бо українська робота в інших округах поставлена дуже слабо.

Українська культура на Північному Кавказі по Жовтні найкраще відбилася в таких галузях:

1. Прагненні населення до української школи і культури взагалі.
2. Розвиткові серед населення інтересу до української книжки.
3. Прагненні місцевого українського населення до української пісні, музики, театру, кіно і участі в розвитку цих видів мистецтва.
4. Зростанні та розвитку українських літературних і наукових сил.
5. Українській видавничій роботі та її найближчих перспективах.

ОСВІТА

За даними перепису 1926 року на Північному Кавказі на загальну кількість населення в 8.363.491 чоловіка припадає 3.841.063 росіян і 3.106.825 українців.

По округах українці супроти решти населення становлять такий відсоток:

Таганрозька	71,5 ⁰ / ₀
Кубанська	61,5 ⁰ / ₀
Донецька	55 ⁰ / ₀
Донська	44 ⁰ / ₀

Сальська	44 ⁰ / ₀
Чорноморська	35,5 ⁰ / ₀
Ставропольська	33,5 ⁰ / ₀
Армавірська	33 ⁰ / ₀
Терська	30 ⁰ / ₀
Майкопська	28,5 ⁰ / ₀

Культурні ж інтереси українського населення краю обслуговуються 1928 року так: на загальну кількість шкіл першого ступня — 5.239 ми маємо російських та інших шкіл — 5.033 і українських — 199 шкіл, а на загальну кількість учнів в них в 510.556 душ, дітей українців — 35.000. На 220 шкіл семирічок і 91.695 учнів в них, українських — 12 і учнів в них 3636. На 74 школи другого ступня і 48.683 дітей в них, українських шкіл — 3 і учнів в них — 749.

З шкіл профосвіти існують лише український педтехнікум в ст. Полтавській на 320 учнів, укрвідділ Кубробфаку на 130 душ і укрвідділ Кубпедінституту на 90 чоловіка.

Політосвітустанов в краї 1.353, але українських серед них нема зовсім.

Слід зауважити, що дані про освіту стосуються переважно Кубані. В більшій же частині краю, як от: Таганрозькій, Донецькій, Сальській, Чорноморській та інш. округах досі не ведеться зовсім освітньої роботи серед української людности її мовою. От, наприклад, на сторінках газети „Вісти“, за 1928 рік про роботу в Ставропольській окрузі кореспондент повідомляє: „В окрузі зараз ні хат-читальень, ні українських шкіл нема; скільки є учителів українців, ніхто цим не цікавиться (а таких є чимало); в справі українізації нічого не збираються робити доки не буде наказу з центру; в місцевій газеті ні однієї колонки української нема; є гурток аматорів в Ставрополі, що улаштовує українські вистави. Крім цього нічого не робиться“. Така очевидно картина і в інших округах.

Які причини цьому? Може сама людність не тягнеться до української культури? Ні, причини тут інші. З'їзд українських учителів Північного Кавказу, що відбувся в травні 1926 року в місті Краснодарі, констатував, що у всіх округах краю, крім кубанської, зовсім не було ніякої культурно-освітньої роботи серед української людности її рідною мовою, бо ні відповідні окрВНО, ні КрайВНО не звернули на це потрібної уваги (див. постанови з'їзду).

Цю ж думку підтверджує і нарада секретарів укрсекцій райкомів, що відбувалася в березні 1927 року в м. Краснодарі. Вона визнала „недооцінку“ місцевими робітниками значення роботи рідною мовою і деяку пасивність до проведення в життя постанов партії з національного питання. Через це саме „партія не опанувала української мови і не могла поки зробити її знаряддям комуністичного впливу на козачо-селянські українські маси“. Нарада зазначає цілу низку заходів і методів в роботі українізації на Північному Кавказі.

Як же ставиться до українізації і української культури сама людність. На зборах станрад, пленумах райвиконкомів, всіляких з'їздах, нарадах, зібраннях і конференціях вона в тих місцях, де переведена хоч невелика підготовча робота для роз'яснення політики партії та радвлادی в нацпитанні, в один голос вимагала і вимагає українізації. Слід підкреслити, що інтерес до української культури і освіти рідною мовою виявляють переважно середняцькі та незаможницькі маси.

Таке ж ставлення до українізації та української культури помічається і серед найкращої частини пролетарської інтелігенції. Так

наприклад 70% студентів укрвідділу Кубанського Робфаку, який лічить в своєму складі членів партії і ВЛКСМ 113 і безпартійних 21, виявили бажання продовжувати дальшу свою освіту в ВУЗ'ах України. Це ж студентство, не зважаючи на далеко несприятливі для укрвідділу проти російського відділу умови академічної роботи, дає за офіційними даними 1928 року найвищі успіхи по всьому Робфаку. Те ж прагнення до освіти рідною мовою спостерігаємо і в студентства Краснодарського Педтехнікума. Осередок комсомолу цього технікума, що лічить в своїх лавах до 120 чоловіка, 1927—28 року двічі ухвалював постанову про відкриття українського відділу при Краснодарському Педтехнікумі.

Як бачимо, постанови XII партз'їзду, розпорядження народнього комісаріату освіти, постанови місцевих партконференцій та нарад і прагнення самої людности до української культури недооцінювали ті, кому належить переводити їх в життя.

В наслідкові такого ставлення до українізації місцевих робітників і трапилося те, що природне прагнення української людности до школи і культури рідною мовою гальмувалося, через що утворювалося гостре розходження між кількістю української людности і кількістю українських культустанов, що обслуговують його.

Проте і ці умови не спинили того культурного зростання, що розпочалося серед української людности П. К. по Жовтні. Так, наприклад, за дев'ять літ радянського будівництва на Кубані українські школи уже становлять 27% від всієї сітки початкових шкіл. Разом з тим на П. К. створено всі умови для дальшого нормального розгортання роботи українською мовою в семилітках, школах другої ступені, технікумах, робфаках і ВУЗ'ах. Тут також уложено краєзнавчі робочі книжки для трьох груп шкіл першого ступня, видається краєва українська „Червона Газета“, український педагогічний журнал РСФРР „Новим Шляхом“ та інш.

УКРАЇНЬКА КНИЖКА

Питання про рух української книжки в робітничо-селянській масі в нас мало досліджено. Ми не маємо також певних відомостей про ставлення робітників і селян не тільки до окремих творів, але і до різних видів літератури — белетристики, наукової, популярної, політичної. Не налагоджено також і постачання українській людності літератури рідною мовою. Напр. один із кореспондентів „Ч. Г.“ сповіщає (№ 12, 27/III, 1927 р.), що коли робітники і службовці прохладенського залізничного вузла (П'ятигорська округа) захотіли одсвяткувати день пам'яті Шевченка і для цього добути потрібну літературу, то у всьому П'ятигорському нічого не могли найти, а „навкруги тисячі споживачів української літератури по селах та ставницях“ додає він.

Таке ж становище з літературою і по інших округах П. К. і навіть на Кубані.

В тому ж числі „Ч. Г.“ кореспонденти із трьох різних місць Куб-округи кричать про недостачу українських книжок.

Для того, щоб краще можна було міркувати про потяг української людности до української книжки і культури, ми наведемо тут цифри про рух української книжки в окрузі протягом 1925—28 року.

За офіційними даними рух літератури П. К. Відділу Державного Видавництва України дає таку картину:

1925	р.	прод.	літ.	60%	укр.,	40%	рос.,	всього	на	62070	карбованців
1926	"	"	"	70%	"	30%	"	"	"	54339	"
1927	"	"	"	75%	"	25%	"	"	"	66813	"
1928	"	"	"	90%	"	10%	"	"	"	75338	"
1929	"	запроєктовано продати української літератури на 109000 крб.									

Рух української літератури по відділах проходить так:

1925	р.	підр.	і	підсобр.	85%	белетр.	і	дитяча	літ.	15%
1926	"	"	"	"	80%	"	"	"	"	20%
1927	"	"	"	"	70%	"	"	"	"	30%
1928	"	"	"	"	50%	белетр.	25%	дит.	літ.	12%
содек 5% сільськ. госп. 20% і інш. 3%										

Такий же характер має рух української книжки і в українській філії м. Ростова.

Розглядаючи ці цифри, ми бачимо:

- 1) Що загальний рух літератури в маси рік від року зростає.
- 2) Що поруч з загальним збільшенням руху літератури в маси рік від року збільшується відсоток української і зменшується відсоток російської літератури.
- 3) Що щороку зростає попит на белетристику, соціально-економічну та іншу літературу.

Цей же рух літератури показує, що крім збільшення попиту на учбові книжки, в зв'язку з розвитком українізації культурно-освітніх установ П. К., широко прбсується в маси белетристична та науково-популярна література.

Правда, чималий відсоток цієї літератури іде на поповнення бібліотек шкіл і хат-читалень. Але і ці факти показують збільшення попиту на українську літературу і інтересу до української культури серед місцевої людности.

ПІСНЯ

Народня українська пісня серед місцевої людности збереглася досить гарно. Більше того, вона стала складовою частиною всіх побутових явищ української людности. Так само українська народня пісня посідає почесне місце і в репертуарі наших шкільних, робітничих та селянських хорів.

Останніми часами серед робітників міст спостерігається великий інтерес до української музики і пісні. В робітничих клубах утворюються хорові гуртки, що мають на меті вивчати українську музику тощо.

Наприклад, хор-гуртки робітничих клубів міста Ростова в пляні своєї роботи намічають: 1) Вивчення укмузики в галузі хорового та поодинокого співу, рівнобіжно поширюючи знання читанням нот. 2) Встановлення зв'язку з відповідними відділами газети „Радянське село“ і „Музика масам“. 3) Знайомство з творами композиторів: Лисенка, Леонтовича, Кошиця та інш. Тепер гуртки опрацьовують такий репертуар: „Інтернаціонал“, „Жалібний марш“, „Привітання III Інтернаціоналу“, „На майдані“, „Не пора“ та інш. Робітники нетерпляче чекають на виступи своїх гуртків. („Ч. Г.“ № 20 18 - V 1928 р).

Разом з цим в Краснодарі та Ростові організуються великі українські художні капелі. Краснодарська капеля клубу „Нацмен“ проіснувала зо два роки і провела чималу культурну роботу. Українська художня капеля м. Ростова під орудою відомого композитора Давидовського обслуговує робітничі клуби м. Ростова та інш. місць.

„В репертуар капелі входять революційні, народні та художні пісні українською та російською мовою. Капеля виконує і нові твори

Давидовського — сюїту з 12 українських пісень „Кубань“, сюїту на 12 частин „Так казав Тарас“ та інш.

В майбутньому передбачається подорож капелі за кордон. („Ч. Г.“ № 9, 2 - III 1928 р.).

Як бачимо, на П. К. культивуються не тільки старі народні пісні, а й твориться та розвивається тут сучасна побутова і революційна пісня. Численні записи та дослідження місцевих народних пісень, і продукція українських композиторів нашого краю підтверджує це.

В утворенні революційної пісні велику участь беруть і українські поети П. К. Художнє оформлення цим пісням дають композитори та бандуристи. Напр., бандурист Діброва поклав на ноти дві пісні місцевого поета Луценка. Декілька нових пісень на музику поклав бандурист Безщасний, композитор Концевич та інші.

Бандуристи і хори просувають українську пісню в маси і через пісню організовують і виховують людність.

Ілюстрація до розвитку української пісні на П. К. — „Збірник пісень“, що виготовили до друку І. Луценко та С. Добровольський, де зібрано до 200 місцевих пісень, серед яких третина припадає на революційні пісні, „Кубанські пісні“ Концевича, оброблені і уложені на ноти для співу й гри та інше.

Слід відзначити особливу роль в збиранні, художньому обробленню та популяризації укр. пісень визначного етнографа і композитора Кубані Г. Концевича. Пісні в його обробленню мають великий успіх не тільки серед української людности нашого краю, а й далеко за межами його.

Велику роботу над українською піснею проводить також композитор Г. Давидовський, який останніми роками працює в місті Ростові. Українські пісні в його обробленню під час гастролів ленинградської академічної капелі по Європі мали найбільший успіх.

МУЗИКА

Серед інших видів музичного мистецтва на П. К., як ніде на Україні, дуже поширена і має велике виховне значення гра на старому народньому струменті — бандурі. Кобзарське мистецтво розпочинається тут з 1905 року, але буйного розвитку воно набуває аж з приходом радянської влади на Кубань.

Тепер серед козаків є декілька визначних бандуристів як от: Семеніхів, Горіх (Краснодар), Діброва, Німченко (ст. Пашківська), Безщасний (ст. Полтавська), Жарко (ст. Канівська), Чобітько (ст. Ільська) та інші.

Бандуристи П. К. організовують по станицях і містах студії і ведуть в них масове навчання гри на бандурі. Так у Краснодарі різними часами працювали студії кляуба „Нацмен“, ДРП, Робфака; тепер ведуть свою роботу в ст. Полтавській студія Педтехнікуму і в Канівській селянська студія. З 1927 року в Краснодарі при робітничій консерваторії ведеться підготовча робота до відкриття кляси бандури. Кубанські бандуристи завжди виступають на радіостанції, всіляких концертах і вечорах в школах, клубах, хатах-читальнях міста і станиці. Окремі групи бандуристів подорожують по станицях і містах краю і дають скрізь концерти. От напр., група бандуристів на чолі з Безщасним протягом дев'яти місяців дала понад 300 концертів по школах, клубах і хатах-читальнях станиць та міст Кубані. Крім старих побутових та історичних пісень, бандуристи співають і

нові побутові та революційні пісні, а також упорядковують популярні лекції про народню музику та пісню до і після Жовтня і організують через пісню нове радянське суспільство.

Гру на бандурі людність зустрічає дуже гарно.

Окремі кубанські бандуристи (Німченко, Діброва) провадять також роботу над складанням шкіл для гри на бандурі і допомагають цим просувати мистецтво гри на бандурі в маси. Деякі бандуристи крім того стараються удосконалити сам інструмент.

Напр., Німченко працює над новою конструкцією бандури з метою диференціювати її так, щоб із бандур, як і з інших струнних струментів, можна було утворювати оркестри для гри партіями. Бандура його конструкції віддає не тільки народні мотиви, а й всі види сучасної концертної музики. Бандуру-бас і концертну бандуру він уже зробив, в цьому ж напрямкові продовжує і далі свою роботу.

Одна з найбільших перешкод в поширенні гри на бандурі це відсутність масового фабричного виробництва їх, — бандури ж кустарного виробництва обходяться надто дорого.

ТЕАТР

Український театр на П. К. здобув велику популярність, не тільки серед селян, а і серед робітників промислових центрів. Прим., обслідування робітничих клубів м. Краснодар показало, що ні один з них протягом хоча б останніх двох-трьох років не обходився без постановки українських п'єс. А в деяких найбільших клубах, як напр., будівельників і металістів, уже декілька років підряд працюють тільки українські драмгуртки.

Українські вистави в робітничих масах мають великий успіх. Дані про театральну роботу найбільших пролетарських клубів м. Краснодар протягом 1928 року найкраще підтверджують це. Прим. клуб будівельників дав цього року усього 27 вистав, — із них 19 українських і 8 інших. Клуб металістів за той самий час дав 22 вистави, із них 19 українських і 3 інших. Протягом цього часу українські вистави клубу будівельників одвідало 11.770 чоловіка, інші 3.340, що дає пересічну кількість одвідувачів українських вистав 620, інших 417 чоловіка.

1928 рік					
Кількість вистав клубу будівельників		Одвідув. вистав кл. будів.		Кількість вистав клубу металістів	
укр.	інш.	укр.	інших	укр.	інш.
19	8	загальне 11.770	загальне 3.340	19	3
		пересічне 620	пересічне 417		

Правда, в репертуарі цих клубів панують переважно старі побутові п'єси, часто ідеологічно невитримані. Нові сучасні революційні українські п'єси проходять в клуби дуже повільно. Але й тут позначається певне зрушення до оновлення репертуару і виявлення місцевої творчости.

Напр. в репертуарі клубу будівельників ішли 1928 р. п'єси „Лиме-рівна“ 5 раз, „Сватання на Гончарівці“ 3 рази, „Наталка-Полтавка“ 3 рази, „Безталанна“ 2 рази, „Брат на брата“, „Право і честь“, „Жага“, „Бондарівна“, „На перші гулі“, „Гайка“ по одному разу. А в клубі металістів ішли: „Гайка“ 3 рази, „День правди“ 3 рази, „Крснодарські штукарі“ 2 рази, „Брат на брата“ 2 рази, „Лиха іскра“, „Циганка Аза“ та інші по одному разу.

Таке ж прагнення до українського театрального мистецтва помічається і серед робітників Армавіра, Ростов-Нахичевані, Ставрополя і інш. міст. Найкраще прищепилися і працюють українські драмгуртки в клубах Ростова. Тут при найбільших профспілках — комунальників, шкіряників, нархарч, при Ленінських залізничних майстернях, Червоному Інваліді та інш., постійно працюють українські драмгуртки, які мають в своєму складі од 30 до 80 чоловіка і налічують від одного до 5 літ своєї культурної діяльності.

Серед українських театральних робітників Ростова є також місцеві драматурги і сценаристи, які ведуть чималу роботу над оновленням та поповненням українського репертуару своїми творами. Ідеологічний провід роботою Ростовських укрдрамгуртків належить укрсекції Донкому, через що вони помітно революціонізували репертуар. Про це зрушення в українській театральній роботі ростовських драмгуртків свідчить нарада керівників драмгуртків, що відбулася 13 травня 1928 року під проводом укрсекції Донкому ВКП(б). На цій нараді відзначено, наприклад, що „український хорový та драматичний гуртки клубу папірників склали і внесли в плян своєї роботи сучасний побутовий і революційний репертуар. Велике зрушення до сучасності помітне і в драмгуртках клубу шкіряників, що думає поставити три нових п'єси „Республіка на колесах“, „Пурга“, „Родина щіткарів“ (Ч. Г. 8 20 18 — V 1928 року).

Зрозуміло, що в станицях найбажаніший тип клубної роботи є постановка п'єс рідною мовою. Майже кожна станиця, село має свій укрдрамгурток. Більше того, в багатьох станицях є драматурги, які ставлять по школах і сільбудах свої власні п'єси та інсценівки. На жаль, вся ця робота проходить без потрібного проводу і тому дуже часто по станицях ідуть застрілі й ідеологічно невтримані п'єси, а самі вистави часто густо набувають халтурницького характеру.

Про те, як приймає селянство український театр, показують ті численні відгуки, яких за останній час так багато з'являється в „Червоній Газеті“ і в „Красному знамені“. Напр., кореспондент ст. Ільської пише про виставу, упорядковану на нафтових промислах: „Виставу одвідало багато робітників, станичан, немало було і молоді. Помешкання клубу не могло вмістити всіх, хто бажав подивитися на українську виставу, які в станиці відбуваються дуже рідко. Висловлювано побажання, щоб надалі в нашій станиці частіше ставилися українські п'єси, бо російські мало зрозумілі“. („Ч. Г.“ № 33, 17 — VІІІ 1928 року).

На Північному Кавказі і в кубанській окрузі уже давно відчувається потреба в організації українського робітничо-селянського пересувного театру. Потрібний репертуар і сили є, треба тільки організувати цю роботу. Такий театр буде мати велике організаційне та ідеологічне значення для поширення революційної культури в маси. Він зможе дати добірний побутовий і революційний репертуар для станиць та робітничих клубів, потрібні вказівки в роботі і зразкові художні вистави.

КІНО

Кіно вважається за найбільше і наймогутніше масове мистецтво. Культурна роль його величезна. Отже питання про кіно нам потрібно розглядати з боку найбільшої доцільності картин. Шкода, що це питання іще не вивчено у нас зовсім. Наші газетні рецензенти, оцінюючи кіно-картини, здебільшого спиняються на їх оформленні і тому

успіхові, який мають ці картини в центральних кіно, і зовсім не звертають уваги на успіх їх в робітничих клубах і по станицях. Таке ставлення до кіно-картин приводить до неправильної оцінки, як це трапляється і з українськими кінофільмами.

Напр. рецензент „Красного Знамені“ тільки про український фільм „Два дні“ дав позитивну оцінку, а всі інші він щедро обдаровує такими характеристиками: „Подозрительный багаж“, каковой это скверный анекдот. Мы уже привыкли к халтурным упражнениям работников ВУФКУ перед всевыносящим объективом киноаппарата“ (Кр. Зн. 24/II 1923 года). „Сумка Дипкурьера“ — еще одна б'ющая мимо цели фильма ВУФКУ“ (Кр. Зн. 25/III, 1928 года). „Сорочинская ярмарка“ — „Сорочинскую ярмарку“ смотреть очень трудно. Конечно, это не такая умопомрачительная халтура, как например, Спартак, но все же это определенный провал в начавшей улучшаться работе ВУФКУ“. „Свежий ветер“ — наивная агитка в соединении с еще более наивной каковой то детски простодушной романтикой моря... И если пуст театр, то только потому, что это не тот театр, не те зрители, на которых рассчитана лента. Эта лента не для первоэкранных коммерческих кино“. (Там же).

Дані про те, як приймають українські кінокартини в робітничих клубах, кажуть нам, що там вони мають однаковий коли не більший успіх з російськими і закордонними кінофільмами. Напр. одвідування кінокартин протягом 1928 р. в клубі „металістів“ в м. Краснодарі дає такі цифри: за серпень. „Його превосходительство“ — 116 чоловіка, „Ордер на арешт“ — 190 і 220. „Трус“ — 60 і 70 чоловіка. „Тарас Трясило“ — 242 і 329 чоловіка. „Черевики“ — 302 і 145 чоловіка. „Спартак“ — 351 і 421 чоловіка. За Вересень: „Доротті Вернон“ — 126 чол. „Тарас Шевченко“ — 216, 333 і 214 чол. „Свої і чужі“ — 349 чол. „Дайош Варшаву“ — 300, 156 і 263 чол. і т. д.

Щождо станиці, то вона завзято вимагає збільшення українських кінофільм і написів до них українською мовою. Ст. Ільська просто пише: „Дайте більше українських кінофільм. Глядачі дуже цікавляться фільмами з життя України, бо вони найбільше задовольняють їхні культурні потреби.

Отже слід було б значно збільшити кількість українських картин для станиці — це одно, а подруге, написи на картинах неодмінно повинні бути не російські, бо вони мало зрозумілі місцевій укрлюдності, а тільки українські.

Ще цікавіші відгуки надходять із станиць про картину Тарас Шевченко: „Давно вже наша людність, повідомляє кореспондент, ждала українських кінокартин. Та ось пішла чутка, що демонструватимуть картину Тарас Шевченко. Всі нетерпляче чекали на неї. А коли картина прийшла, то сталося щось дивовижне: баби й діди по 50 — 60 літ, такі, що зроду не ходили до кіна і називали його бісовою штукою, не зважаючи на великий піст, пішли до кіна. Не можна описати того враження, яке справила картина, вона всіх захопила. Я хочу своїм листом сказати, щоб редакція допомогла нам: нехай побільше шлють в українські станиці на Кубані українських картин“... (Ч. Г. № 38, 21 — IX 1928 року і № 20 18 — V того ж року).

Треба зазначити, що і в кіномистецтво наш край вкладає свою частку творчости. Наприклад, місцеві літератори С. Добровольський та І. Луценко уже закінчили сценарій фільму „Нова Січ у неволі“ і опрацьовують другий „Боротьба за Жовтень“. Ці фільми мають відбити революційну боротьбу, життя і побут П. К. і безперечно

матимуть величезне значення в політосвітній роботі серед людности нашого краю.

ЛІТЕРАТУРНІ СИЛИ

Жовтень на П. К. відкрив широкі можливості і для виявлення літературної творчости мас. Із гущі цих мас в період революційної боротьби виступав на поле літературної діяльності ціла група місцевих молодих письменників — робітників, селян і козаків.

Характерно, що старих українських буржуазних письменників П. К. давало переважне місто і міщанські кулацько-буржуазні верхи його, напр., генерала Я. Кухаренка, юриста В. Лиманського, полковника Вареника і інш. дав Краснодар. В утворенні ж нової літератури бере головну участь станиця, що дає бідніші шари селянства і козацтва, а також робітники і революційно настроєна радянська інтелігенція. Ці письменники почувають свій органічний зв'язок з масами і основною темою своїх творів беруть Жовтень та його досягнення. Їх герої це робітництво і селянство, що в боротьбі будує нову станицю, новий побут, нову культуру, нове життя.

Вперше літературна робота по Жовтні організовується 1921 року в ст. Старокорсунській на Кубані. Тут з 1921 по 1923 рік працює група молодих письменників-кубанців, яка видає свій, друкований на машинці, журнал „Зоря“ і уміщає в ньому перші революційні пориви молоді радянської Кубані. Навколо цього журналу збираються кращі сили нового літературного покоління Кубані: Н. Щербина, Ю. Литовченко (Старокорсунська), О. Кирій (Краснодар), В. Чередниченко (ст. Калужька), К. Кравченко (ст. Мар'їнська) та інш. Більшість цих робітників (Щербина, Литовченко, Кирій, Чередниченко) вийшли на широке поле літературної діяльності.

Другий етап в розвитку літературних сил краю припадає на 1923 — 25 рік і зосереджується в ст. Полтавській. Тут молоді письменники Кубані вперше дбають оформити свою літературну роботу і дати їй вірне ідеологічне спрямування. З цією метою 1924 року в ст. Полтавській організовується Кубанська Філія СІМ'у (союзу українських пролетарських і селянських письменників РСФРР—село і місто).

Кубфільсім об'єднував навколо себе найкращі сили селянського і робітничого літературного молодняка округи. Більшість його членів були члени та кандидати ВКП(б) і ВЛКСМ. Тут збираються такі молоді літератори, як І. Дорожній (член ВУСПП'у), Чайка, Дах-Яреско, О. Дуб, І. Луценко, Я. Яр і інш.

Свою роботу Кубфільсім виносить на суд широких мас робітництва і селянства, упорядковуючи літературні вечори по клубках та хатах читальних станиць і міст (Полтавська, Стеблівська, Іванівська, Слов'янська, Краснодар, Москва та інш.). Кубфільсім видає рукописний журнал „Хвилі Кубані“, а також уміщає свої твори в літературно-виробничому журналі лівого фронту СІМ'у Неоліф, що видавався 1925 року в Москві. Разом з тим філія СІМ'у веде широку студійну роботу серед своїх членів.

В-осени 1925 року літературна робота Кубфільсіму переноситься з Полтавської у м. Краснодар і поширюється на весь літературний молодняк краю. Свою роботу Крайфільсім зосереджує навколо газети „Радянський Станичник — Червоної Газети“. Крім Полтавської філії в Крайфільсім входили: Краснодарська (Луценко, Баклаженко, Садиленко, Лисогор, Промінь) і окремі товариші та гуртки з периферії:

Т. Івашенко (ст. Мишастівська), Ю. Коржевський (Дінська), Є. Головка і Балабан (Платніровська), Ф. Чапала, С. Добровольський (Ростов). По станицях організовано декілька літературних студій, в Краснодарі ж працювали студії при клубі „Нацмен“, Робфаці, Педінституті, Педтехнікумі, школі другого ступня та інш. Окремі літературні студії лічили в своєму складі од 10 до 45 чоловіка (клуб „Нацмен“).

Крайфільсім провів велику культурну, виховну і організаційну роботу серед літературного молодняка краю.

Наслідки своєї роботи Крайфільсім виносив періодично на суд широких пролетарських мас, упорядковуючи цілий ряд літературних вечорів і диспутів по школах і робітничих клубах м. Краснодару.

Члени і студійці Крайфільсіму містили свої роботи в місцевих рукописних журналах, а також на сторінках „Радянського Станичника“ і „Червоної газети“. Після ліквідації центру СІМ'а в Москві, літературна робота Крайфільсіму занепадає.

Дальший провід літературними силами Північного Кавказу бере на себе редакція „Червоної газети“. З 15 квітня 1927 року вона починає періодично видавати літературну сторінку газети. З січня 1928 року ідеологічний провід українським літературним молодняком редакція провадить спільно з СКАП'ом. На літературних сторінках українського художнього слова журналу „На под'єме“¹⁾ і літсторінці „Червоної газети“ збираються всі сучасні літературні сили П. Кавказу.

Потреба в об'єднанні і організації літературних сил краю відчувалася так гостро, що в період занепаду роботи Крайфільсіму за ініціативою периферії організується нова літературна група „Степ“. Група ця виробила платформу, на якій хотіла об'єднати всіх культурних українських робітників краю: музик, художників, письменників, наукових робітників. Ініціативна група готувалася вже до скликання з'їзду, але зустріла безліч перешкод на шляху до практичного здійснення своєї мети і самоліквідувалася.

Літературні сили П. К. можна поділити на три групи.

Першу складають старі письменники, що працюють переважно в Краснодарі. Письменники ці живуть в минулому і відбивають в своїх творах народницькі настрої. До цих письменників належать Я. Жарко поет байкар, твори його друкувалися і окремими книжками, і в багатьох журналах та газетах.

В. Потапенко — письменник драматург. Твори його „Чабан“, „Перша карна справа“, „Нові гнізда“ та інш. Київське видавництво „Час“ готує до друку повну збірку його творів.

Другу групу становлять революційні пролетарські і селянські письменники, що походять з П. К., або роботою зв'язані з ним. Працюючи тепер поза межами краю, вони в своїх творах часто відбивають життя і побут його. До цієї групи належать:

Н. Щербица — член ВУСПП'у, один із кращих революційних письменників нашого краю (козак ст. Старокорсунської), його твори друкуються у всіх найкращих журналах Радянської України.

Ю. Литовченко — козак-бідняк станиці Старокорсунської, написав „Гори Закубанські“ з часів громадянської боротьби на Кубані („Життя і Революція“ № 10 за 1926 р.).

В. Таль. (Товстонос) — „Любі бродяги“.

І. Дорожній (член ВУСПП'у) — „Прорість“, „По Кубані“ і інш.

Капельгородський, В. Чередниченко, Антоша-Ко та інші.

1) „На под'єме“ тепер скасував укр. відділ.

Третя група — українські письменники та літературний молодняк, що бере тепер безпосередню і активну участь в розвитку української літератури на Кубані. Дані анкетного обслідування та літерат. продукції цієї групи кажуть нам про те, що тут є до десяти письменників, які вже друкуються в журналах та на літсторінках „Червоної Газети“ і до чотирьох десятків літературного молодняка, серед якого є також одиниці, які безумовно мають письменницький хист. Територіяльно ця група охоплює так найбільші центри — Ростов, Ставрополь, Краснодар, Новоросійське, як і периферію. В складі її є 20% козаків-хліборобів, 50% селян-наймитів, бідняків; 15% робітників і 15% інтелігенції. Серед них 30% членів ВКП(б) та ВЛКСМ і 70% позапартійних.

Як бачимо, з соціального боку це здорова і молода сила. В цій групі ми маємо робітників, які уже більш-менш виявили себе в літературній роботі і друкували свої твори, як на сторінках великих українських журналів, так і окремими книжками (І. Луценко, О. Кирій, С. Добровольський, Т. Іващенко. Ю. Коржевський).

Всупереч до українських письменників передреволюційної доби сучасні письменники і літературний молодняк нашого краю відбиває в своїх творах боротьбу за Жовтень на П. К., нове життя та побут і соціалістичне будівництво. Свої твори вони сповнюють життєрадісним і колективістичним революційним настроєм, виставляючи героями їх робітничу класу та революційне селянство. Наявність серед наших літературних робітників великого відсотку селян і низька письменницька кваліфікація молодняка ставить перед партією та радянським суспільством завдання утворити краєву українську літературну робітничо-селянську організацію, через яку можна було б виховувати художньо та ідеологічно літературні сили краю.

НАУКОВІ СИЛИ

Українські наукові сили на П. К. стали виявляти себе аж в останні три-чотири роки, коли для наукової роботи відкрилося широке поле діяльності: відкриття українського відділу Педінституту та Кубробфаку, видання українського педагогічного журналу, місцевих українських підручників, підсобників тощо.

Ці робітники працюють переважно над економікою, історією і культурним життям людности нашого краю. Свої матеріали вони містять на сторінках українського педагогічного журналу „Новим Шляхом“ і в місцевих російських виданнях: „ЛЕТО“, „Вестник Кубанского Педагогического Института“, „Сборник руководящих указаний КубокрОНО“ та інш. Деякі місцеві українські наукові робітники друкують свої матеріали і в найбільших журналах Радянської України: „Життя і Революція“, „Україна“ і інш.

Чимало наукових робітників дав П. К. і для Радянської України, як напр. Комишан — автор „Історії революційних рухів в західній Європі“ Христюк — автор „Історії класової боротьби та соціалізму“, Соколянський — автор багатьох наукових досвідів над глухоніми та інш.

Слід відзначити, що українські наукові робітники н/краю досі ще не об'єднані в окрему секцію, або підсекцію і не мають тісного й організованого культурного зв'язку з науковими установами й організаціями Радянської України, що дуже негативно відбивається на розвиткові української наукової роботи.

ВИДАВНИЧА РОБОТА

Українська видавнича робота на П. К. перебуває в зародковому стані. Немає центру, який би об'єднував всю цю роботу і потрібного фонду. Ведуть українську видавничу роботу різні видавництва іноді цілком випадково, через що авторам доводиться зазнавати багато митарств. Напр. уже 6 місяців автор „Школи гри на бандурі“ Діброва ніяк не може не тільки одержати одзив, а повернути назад рукопис, який він здав через Кубокрліт в Главліт. У видавничій роботі автори не знаходять потрібної їм матеріальної підтримки і часто видають свої твори на власні гроші. Центрораднацмен і видавництва України ставляться дуже прихильно до української видавничої роботи на П. К., але реальної підтримки не дають. Більше того видавництва іноді ведуть „так довго, злочинно довго“ якісь свої „комерційні“ розмови, зв'язані з друком, що навіть потрібні підручники не виходять своєчасно з друку, а робота видавничих органів „межує з злочином і повинна потягти за собою певне слідство,“—так характеризує нашу видавничу роботу на сторінках журналу „Новим Шляхом“ (№ 4—5 1928 року) тов. Кальницький, в зв'язку з зловживанням у виданні українських кравих підручників 1928 року.

На Кубані і в Краї не раз уже знімалося питання про урегулювання української видавничої роботи (постанови наради секретарів укресекцій паркомів 1926 р.), були навіть спроби утворити в Краснодарі і Ростові кооперативні видавничі товариства. Проте брак коштів не дає можливості як слід організувати цю справу.

Не зважаючи на всі труднощі, видавнича робота на П. К. рік від року зростає і охоплює нові й нові ділянки нашого культурного життя: методику й практику школи, учбову літературу, науково-популярну та інші.

Розвиток української видавничої роботи починається з періодичної преси — „Радянського станичника“ додатка до окружної газети „Красное Знамя“, що почав виходити 1925 року, в м. Краснодарі.

1926 року видається той же „Радянський Станичник“. З 15 квітня він переводиться в м. Ростов на Дону під назвою „Червоний прапор—Червона газета“ і набуває кравого значення. Цього ж року з'являється в авторським виданні „Збірка поезій“ О. Кирія з тиражем в 2000 примірників.

1927 року широко розгортається так періодична, як і неперіодична робота. Цього року видається:

1. „Червона Газета“.
2. „Новим Шляхом“ — український педагогічний журнал, орган Центрораднацмену РСФРР, що виходить з першого серпня в Краснодарі, раз на два місяці з 1000 тиражем.
3. Буквар „До науки“ — Павленка ДВУ. Тираж 6000.
4. „Куди вела кубанська рада козаків“ — С. Добровольського. Видання Севкавказу, Ростов-Дон, стор. 61, тир. 1500.
5. „Енемецький бій“ — І. Луценка. Вид. СКАП'у Ростов-Дон, стор. 14, тир. 2000.
6. „Життя і творчість Шевченка“ — плакат в фарбах С. Баклаженка. Вид. „Червоної газети“. Тираж 2000.

1928 року видається:

1. „Червона Газета“
2. „Новим шляхом“.

3. Укрвідділ при журналі „На под'єме (ежемесячник С. К. ассоциации пролетарских писателей). Тираж 1800.

4. „Вчімося далі“ — Павленка. Перша книга після букваря. Тираж 20.000. Видання ДВУ. Краснодар.

5. „Шкільна праця“ — Завального та Коваленка. Робоча книга для другого року навчання. Тираж 15.000. ДВУ. Краснодар.

6. „Вільний край“ — Чередниченко і Межеря. Робоча книжка для третього року навчання для шкіл П. К. Тир. 10.000, здано до друку.

7. „Сборник руководящих указаний КубокРОНО“, „Сборник кубанского педагогического института“ та інші з статтями українською мовою.

Цей невеличкий перелік української продукції П. К. показує, що при всіх труднощах і неясностях у видавничій роботі українська продукція рік від року завойовує собі все нові й нові ділянки, збільшується кількісно і поліпшується якісно. Разом з тим він показує, що в масах місцевих культурних українських робітників живуть великі творчі сили і можливості. Це підтверджує і видання місцевих краєзнавчих книг для масової української школи 1928 року. Треба було тільки КубокРОНО закликати учительство і дати йому потрібну і своєчасну допомогу в організації авторської роботи, — і місцеві українські учителі протягом трьох-п'яти місяців дали п'ять рукописів робочих книг, з яких три після переробки здано до друку. Тут потрібно підкреслити, що вся робота видання українських краєзнавчих підручників „пройшла під гаслом велетенської колективної творчості, що всі ці книжки створило низове кубанське учительство, що рецензувала їх методично гарно озброєна міська частина вчителів, яка знає умови станиці, що організаційну і керівну роль взяв на себе окружний відділ народної освіти, — словом, вийшло те, що книжки ці створив великий колектив педагогічних сил“.

Не зважаючи на добутий уже досвід видавничої роботи в минулому, ми маємо проте дуже невиразні перспективи на майбутнє. В статті про роботу над складанням місцевої краєзнавчої книжки для шкіл П. К. (Новим шляхом № 4-5 за 1928 рік) тов. Кальницький висуває, очевидно, за згодою краєвих видавничих органів, план-мінімум видавничої роботи в галузі обслуговування української школи на 1929 рік. В цей план він включає видання робочої книги для 4 року і краєзнавчої літературної хрестоматії для шкіл підвищеного типу та краєзнавчої робочої бібліотеки для учня.

Зазначений план далеко не охоплює всіх видів культурної роботи серед людної нашого краю. В ньому зовсім не відведено місця для популярної політосвітньої, художньої та наукової літератури.

Можуть виникнути питання: чи можна конкретно говорити про цей вид видавничої роботи, чи є потреба в ній і чи є потрібні для цього сили і матеріали?

Нам здається, що перше очевидно. Українізація людної нашого краю ставить перед нами завдання дати насамперед книжку, близьку і зрозумілу людної як мовою, так і змістом, яка одбивала б її безпосередні і найближчі інтереси. Щодо літературних сил і матеріалів, то список рукописів, з якими нам безпосередньо довелось познайомитися, каже, що справа тут не зовсім безнадійна. Ми маємо понад 30 назв різних авторів, які охоплюють всі галузі нашого життя.

Деякі із цих рукописів частково друкувалися, інші знаходяться на рецензіях, а решта готується до друку. Звичайно не все потрібно тепер друкувати. Проте як місцеві видавництва, так і видавництва

України повинні уже тепер включити більшість цих робіт в свій видавничий операційний план на 1929 рік, а разом з тим час подбати і про організацію українського видавництва на П. К. або бодай в РСФРР.

Список місцевих українських матеріалів, готових до друку, свідчить про те, що П. К. має значну кількість своїх культурних робітників, яких робота проходить у всі пори нашого життя і відбивається на всіх видах творчости.

Крім перелічених уже видів української культури на П. К., є ще багато інших цікавих ділянок духовної творчости — малярство, усна народня творчість тощо, які теж заховують в собі великі скарби народньої творчости. Проте і ті матеріали, які дає нам преса, різні дослідники і експедиції, показують, що українська культура місцевої людности збереглася тут не гірше, ніж на Україні, що український нарід нашого краю заховує в собі великі творчі можливості. Дев'ять років Радянського Будівництва на П. К. підтверджують це. За ці роки українська культура дала буйні паростки, які набувають не тільки місцевого, а й загально-культурного значення і стають важливим виховним чинником мас.

Зростання на П. К. по Жовтні українських культурних сил та їх продукції і стихійне прагнення мас до української культури ставлять завдання поглибити і поширити далі вивчення української культури, щоб вірно керувати розвитком її. Ця культура повинна стати могутньою зброєю для переведення соціалістичного будівництва і культурної революції серед української людности нашого краю.

Дм. БОВАНЕНКО

Науковий центр марксистської думки на Україні

(„ПРАПОР МАРКСИЗМУ“. Орган Українського Інституту Марксизму - Ленінізму). Філософія, соціологія, економіка, історія (національне питання). Ч. 1 — р. 1927, ч. 1/2, 2/3, 3/4, 4/5 р. 1928.

В історії розвитку марксистської думки на Україні „Прапор Марксизму“ знаменує собою нову добу. І не тільки в історії марксистської думки, а й в історії класової боротьби на Україні „Прапор Марксизму“ знаменує собою період диктатури пролетаріату в формі Української Радянської Державности.

Випробувана й загартована метода діалектичного матеріалізму, міцна науково-марксистська традиція покликані служити за зброю молодій ще марксистській науці на Україні. Організація наукової роботи, як і сама дослідницька праця, за передреволюційних часів, провадилася тут за найнесприятливіших обставин. Загнана в підземелля, позбавлена можливості видавничу роботу провадити мовою нації і, навпаки, при всілякій підтримці русифікаційного напрямку — українська наука, за таких обставин, не могла розгорнути свої сили й виявити творчість нації. — Український пролетаріат великого мірою позбавлений тих висококоштовних культурних цінностей в галузі літератури, мистецтва, музики, що від минулого залишилися в спадщину пролетарям Росії. Країни, що за капіталізму перебувають в становищі колоній, напівколоній і є об'єкт політики буржуазної державности пануючої нації, після соціалістичної революції зустрічають не абиякі труднощі на культурній ділянці.

Тому й не дивний є той факт, що на Україні аж на десятих роковинах Жовтня, наприкінці 1927 року, з'являється перший науково-теоретичний журнал, як орган марксистсько-ленінської думки. „Марксизм та ленінізм, що досі були зброєю передусім у щоденній, безпосередньо-практичній боротьбі, зброєю знищення наших наявних ворогів, мусить стати засобом створення широких культурних перспектив, обчислених на довгі десятиріччя, дороговказом для далеких шляхів ідеологічного розвитку“ (див. „Передмову“ редакції до № 1). Але за для „створення широких культурних перспектив“ потрібні творці, що могли б мітко орудувати марксистською методологією й в той же час були б широко обізнані з джерелами наукового знання. — Широкого кадру таких робітників не могла створити практична робота й боротьба. На початку треба було подбати про організацію науково-дослідчої роботи й підготовку кадрів молодих дослідників, і аж згодом повстала потреба видавати наслідки науково-дослідчої праці.

Організація Українського Інституту марксизму-ленінізму, відкриття катедри марксизму-ленінізму при УАН своїм завданням поставили готувати дослідників марксистів з різних ділянок наукового життя й гуртувати марксистські сили України біля своїх секцій,

комісій, підкомісій та наукових видань. Український Інститут марксизму - лєнінізму перший спромігся згуртувати біля себе найкращі марксистські сили на Україні, зайняв першорядне місце, а тому й зміг перший приступити до упорядкування й видавати науково-теоретичний журнал.

„Прапор Марксизму“ — орган Українського Інституту марксизму - лєнінізму — потрібно поставити на одне з перших місць поміж марксистськими теоретичними журналами, що виходять на терені Радянського Союзу. Але в той час, коли в РСФРР видається декілька таких журналів, коли там головні галузі наукового знання мають свої окремі журнали, на Україні на сьогоднішній день маємо єдиний теоретичний журнал „Прапор Марксизму“, який об'єднує в собі наукові інтереси з поля філософії, соціології, економіки, історії і ставить завдання широко висвітлювати й поглиблено розробляти національне питання. — І тому-то й завдання такого журналу ускладнюється, він має охопити найрізноманітніші наукові інтереси, має визначити ті напрямки, якими мусить іти науково-дослідча робота на Україні.

Як теоретичний журнал — „Прапор Марксизму“ мусить бути на височині вимог сучасної світової марксистської думки, „він мусить висувати, по змозі, і вирішувати питання, що ставить їх собі сучасна марксистська думка. Тут він мусить бути живчиком і виявленням теоретичної марксистської думки Союзу й всього Комуністичного Інтернаціоналу“. (Див. „Передмову“).

Перед „Прапором Марксизму“, як перед органом Українського Інституту марксизму — лєнінізму, стоїть завдання досліджувати й висвітлювати питання, що їх висуває сучасне й минуле України, „де потрібний гострий скальпель марксистської аналізи. Це торкається поперше дослідження історії України, яке було й є ареною гострих ідеологічних конфліктів, місцем, де часто в гострій формі виражаються й прагнуть до оволодіння суспільною думкою ворожі тенденції. Схема української історії, освітлення великих соціальних рухів — це питання не тільки академічне. Тут потрібна, з одного боку, солідна наукова робота, опанування джерелом, тверда методологія, тут потрібне почуття зв'язку між минулим і сучасним, тут становище до сучасних явищ вирішує становище до минулого, і навпаки. Не менше значення має висвітлення складних процесів розвитку громадської ідеології. В цій царині працю майже не розпочато і до неї треба взятись по-марксистськи. Велику питому вагу мусять мати справи нашої літератури й мистецтва“. („Передмова“ до № 1).

Зміст журналу за 1927/1928 рік відповідає тій загальній постанові, що її визначила редакція в „Передмові“ до першого числа. Матеріал з різних ділянок наукового знання розподілено на такі відділи: I. Філософія й соціологія. II. Економіка й право. III. Історія. IV. Національне питання. V. Хроніка. VI. Критика та бібліографія.

У відділі „Філософія й соціологія“ маємо вісім статтів (див. бібліографічний покажчик до журналу „Прапор Марксизму“ за 1927-28 рік, якого склав Бойко В.), з них три статті належать Володимирові Юринцеві. Філософська діяльність В. Юринця останніми роками позначилася значною активністю, поставленням і частково вирішенням найактуальніших проблем з поля філософії.

У своїй статті „Німецька ідеологія“ Маркса й Енгельса в зв'язку з деякими питаннями діалектичного й історичного матеріалізму“ (П. М. 1927. № 1. стр. 9—47) т. Юринець поставив завдання зв'язати

зміст „Ідеології“ з дискусійними питаннями історичного матеріалізму, що на сьогоднішній день мають різноманітні тлумачення, або не зовсім ясні. Автор вдало схоплює окремі місця „Ідеології“, аналізує питання, що їх зняли там Маркс — Енгельс, а потім вже приступає до з'ясування того, в якому напрямку й в якій мірі „Ідеологія“ дає нам можливість правдиво підійти до розв'язання дискусійних питань з історичного матеріалізму. Ідучи таким шляхом, автор спромігся освітлити цілу низку питань у своїй статті. Цитуючи з „Ідеології“ місця, де з'ясовується значення природного, географічного середовища в розвитку виробничих сил, т. Юринець цілком слушно зазначає, що: „Виходячи з зовсім правильного заложення, що штучне, витворене суспільством, середовище має рішуче значення для історичного процесу, ми часто нехтуємо впливом природного середовища: звертаючи головну увагу на людину, як на історичний продукт, ми забуваємо про людину, як предмет біології...“

„Наша правильна метода захистить нас від,— може навіть наївної,—однобічності Ратцеля, від дивовижностей географічного матеріалізму Мечнікова, але маса вказаних ними фактів може нам дати при нашій методі великі услуги в наших дослідах.“

„Німецька ідеологія“ показує нам, як серйозно Маркс та Енгельс вважали на географічні й біологічні фактори, ігнорування якими при аналізі суспільних явищ призводить до хиб у самій методологічній основі. Досить пригадати дискусію в теоретичній економії про абстрактну працю.

Далі автор спиняється на розумінні діалектики й зазначає, що вбачати її тільки в історично-суспільній діяльності — помилково, діалектика є не тільки діалектика в історично-суспільній діяльності, а й діалектика в природі.— Питання про стимули розвитку техніки, про те, що треба розуміти під виробничими стосунками, ідеологією та чи має пролетаріат свою окрему ідеологію — знайшли своє місце в статті. Зазначаючи надзвичайно велике значення „Німецької Ідеології“ в з'ясуванні проблеми історичного матеріалізму, В. Юринець рівнобіжно з цим підкреслює деякі сліди непережитого тоді ще остаточно Марксом та Енгельсом фюрбахіяництва. „Виступаючи в похід проти Фюрбаха, Маркс та Енгельс виступали, як бувші фюрбахіянци“. Це треба мати на увазі, використовуючи „Німецьку ідеологію“, щоб запобігти тих помилок, які трапляються у деяких послідовників Маркса, що не помітили непережитого в цій першій праці фюрбахіяництва, коли порівняти з пізнішими поглядами Маркса-Енгельса.

У незакінченій ще статті „Із сучасної буржуазної соціології“ розбирається соціологію знання Макса Шелера. Макс Шелер є характерна постать сучасної буржуазної соціології, він намагається мобілізувати увесь духовний скарб минулого та в певній соціологічній синтезі протиставити його новим ідеологічним силам, вступити в бій з ними, в першу чергу — з марксистськими силами. „Макс Шелер — це немов би Юліян Відщепенець нашого часу, який намагався дати останній бій новим ідеологічним силам“. Спроба рятувати старе через втягнення до нього елементів нового й навпаки — приводить Макса Шелера до безоглядного еклектизму, — ідейної безвихідності, — примирення з релігією, до соціології, наскрізь просякнutoї реакційністю.

Стаття „Останнє слово ревізіонізму Кавтського“ розбирає останню монументальну працю К. Кавтського — „Матеріалістичне розуміння історії“. На цю працю вже давно чекали в марксистських колах, у

ній сподівалися знайти остаточно зформовану систему поглядів, що практично позначилися в зрадницькій практиці соціал-демократії, яка після імперіалістичної війни чим раз хутче відступала від марксизму і після перемоги пролетарської революції на Сході Європи та поразки їх на Заході ступила на шлях ревізії марксизму, тобто як в практиці, так і в теорії виступила супроти нього.

Стаття викриває цілковитий відхід Кавтського від марксизму й встановлює зв'язок його ідей з практикою II Інтернаціоналу, що показує цілковитий розклад як, II Інтернаціоналу, так і ідеології самого Кавтського. Все це йде в супроводі з методологічною немічністю, відходом від теорії й аналізу, яку замінюється описом і безпринциповим емпіризмом. „Повзучий, безпринциповий емпіризм суне й тут сірою мохнатою целеною по болотистих вибоях доріжок, що відбилися далеко від мурованого шляху марксизму.“

Бажаючи вбити клинок поміж Марксом та Енгельсом, Кавтський намагається довести, що діалектика Маркса й Енгельса в основних своїх засадах різняться поміж себе. Цим Кавтський хоче виправдати свою основну тезу праці „Матеріалістичне розуміння історії“, що історичний матеріалізм не є нерозривно зв'язаний з якимсь одним загально-філософським світоглядом, нема історичного матеріалізму, як суцільної системи світорозуміння, що його мусить прийняти класа або партія. За- для марксиста Кавтський заперечує потребу мати єдину соціологічну теорію історичного матеріалізму, основу якої подали Маркс-Енгельс. Історичний матеріалізм не мусить бути тотожним у всіх марксистів. „Те, що я даю в цій книжці, це є мій власний світогляд, мій власний погляд на історію,— підкреслює Кавтський,— який являється в цій формі результатом моєї життєвої роботи на службі в марксизму“.

Коли до цього додати одвертий виступ Кавтського проти Енгельса в питаннях про діалектику, теорію походження держави й нагадати навмисне замовчування теорії держави й пролетарської диктатури Леніна; але, в той же час, оспівування в багатьох місцях своєї праці колосального значення Ліги Націй, як осередку майбутніх інтернаціональних зв'язків, то тоді, по сукупності, може створитись певне уявлення про соціологічну концепцію Кавтського. Клясичний твір ревізійонізму, що й казати, на своїх сторінках за бойовий лозунг виставляє ревізію марксизму, піклуючись про те, щоб останній не перетворився на закостенілу доктрину. Цей виступ головного ватажка II Інтернаціоналу в справі ревізії марксизму—є спроба теоретично оформити практику соціал-демократії, є показчик розкладу II Інтернаціоналу.

Характерні ознаки статтів тов. Юринця є: їх актуальність, жвавість думки й молодий запал, насиченість конкретно-історичним матеріалом і уміння загострити питання. Але, знімаючи безліч питань, автор не завжди доводить аналізу їх до кінця й часто широким мазком без відповідної аргументації кінчає одне питання й переходить до другого. У думках помітно спішку й в проблемах незакінченість, що більше помітно в двох останніх статтях і менше в першій.

Стаття С. Ю. Семковського знімає актуальну й важливу з боку методології марксистської соціології проблему—дослідити, що нового та своєрідного Ленін вніс у діалектичний матеріалізм. Є тільки стаття перша з приводу цієї проблеми, отже, сам автор ще не закінчив студій над зазначеною темою, а тільки поставив проблему. Головна настанова шукання, що нового вніс Ленін у діалектичний матеріалізм,

спрямована в бік протиставлення філософії Леніна та Плеханова, „як в єдності загальної підоснови діалектичного матеріалізму, так і в різницях, які у відомих пунктах відрізняють матеріалізм Леніна від Плеханівського та, навпаки, більше наближають його до того відтінку в розумінні матеріалізму, який характеризував Маркса та Енгельса“. Автор у цьому вбачає історичну закономірність, покликаючись на революційну добу Маркса та Енгельса, добу „мирного“ розвитку капіталізму, коли працював Плеханов і, нарешті, на останню добу капіталізму, за виразника якої став Ленін. — При чому підкреслюється наближення першої та третьої доби за характером їх революційності й, навпаки, певне протиставлення першої і третьої доби, доби Маркса-Енгельса та Леніна, — другій добі, за якої працював Плеханов. Це нібито є історична закономірність того, „що, як у науці про державу та диктатуру пролетаріату, Ленін відродив справжню революційну теорію Маркса та Енгельса, так і в філософії в деяких відношеннях він висунув якраз те, що визначало найбільшу особливність діалектичного матеріалізму основоположників марксизму.“ Тут автор вказує на те, що Ленін відродив той зв'язок філософії марксизму з природознавчими науками — що був такий характерний для Енгельса й який потім зник з марксистської філософії.

Не зменшуючи ваги статті й деяких влучних особливостей філософської концепції Леніна, що їх підніс автор, потрібно зазначити спірність вихідної авторового дослідження, що провадиться шляхом протиставлення філософії Леніна та Плеханова на тлі співвідношення епох I, II і III Інтернаціоналу.

Заслужовує на особливу увагу стаття П. Демчука „Проблема випадковості“ своєю закінченістю, продуманістю та ґрунтовним опрацюванням матеріалів, що стосуються поставленої проблеми. Актуальність проблеми випадковості визначається тією дискусією, що було знято навколо цієї проблеми на філософському фронті Союзу поміж діалектиками та механістами. Заперечуючи об'єктивне існування випадковості, механісти визнають її за суб'єктивну категорію, при чому свої висновки намагаються аргументувати цитатами з Енгельса, одночасно виступаючи супроти діалектики Гегеля, як „середньовічної схоластики“.

Автор розглядає проблему випадковості, як її трактує буржуазна філософія й приходить в цілому до висновку, що буржуазна філософія розуміє випадковість, як суб'єктивну категорію, що виходить від нашого незнання причинності; містичний же напрямок буржуазної філософії вважає випадковість за явище безпричинове. — Виступаючи проти марксистів-філософів, що виступають під прапором механістичного матеріалізму, тов. Демчук підкреслює, що згідно з принципами діалектичного матеріалізму марксистська філософія визнає випадковість за об'єктивну категорію, як своєрідну форму вияву необхідності. — Але стаття не обмежується критикою механістичного матеріалізму, а й показує методологічні шляхи розв'язання проблеми випадковості. „Коріння для правильної методологічної розв'язки проблеми випадковості треба шукати в діалектиці Гегеля, звільненій Марксом-Енгельсом та Плехановим від ідеологічної скорлупи, тим часом механісти відкидають діалектику Гегеля, як „середньовічну схоластику“, забуваючи, що якраз „перевернута“ діалектика Гегеля лягла в основу марксизму та ленінізму“.

Стаття, як зазначає автор, є початок до дальшого глибшого опрацювання проблеми випадковості. Як початок, стаття заслуговує

на увагу й дає підстави думати, що дальша праця тов. Демчука над визначеною темою закінчиться серйозною науковою студією.

Останні три філософські статті свідчать про значний інтерес філософської секції Інституту Марксизму до Гегеля. З статтями про Гегеля виступає молодь і це свідчить, що за певним керівництвом вона ґрунтовно взялась до вивчення Гегеля. Стаття О. Бервицького: „Гегелівська критика раціоналізму, емпіризму та критицизму“, та О. Васильової „Категорія міри в системі Гегеля та в діалектичному матеріалізмі“ — знімають спеціальні питання, мало розроблені в марксистській літературі. Обидві теми старанно опрацьовані, але мимохіть виникає думка, чому тов. Бервицький не притяг, окрім „Енциклопедії“, інших праць Гегеля, де широко розвинено критику раціоналізму та критицизму.

Стаття В. Бона: „Гегелянство на послугах фашизму“ відкриває перед читачем яскраву картину того, як буржуазна філософія напavidку міняє свої позиції і усіляким способом намагається перетлумачити Гегеля, пристосувати його до завдань імперіалістичної буржуазії, диктатури фінансової олігархії, що в обставинах імперіалістичних суперечок набрала яскраво виявленої форми фашизму. Щоб показати, якими методами й як буржуазна філософія перефарбовує Гегеля в кольор фашизму, автор наводить з поля філософії цілу низку праць, що вийшли напередодні імперіалістичної війни й опісля Версалю, в уявленні яких Гегель виступає, як Vater des modernen imperialismus. Тим більш показовий є цей факт, що ще за часів Маркса крикливі та обмежені буржуазні епігони, що задавали тон у тогочасній Німеччині, з особливою насолодою знущалися з Гегеля, прозиваючи його „мертвою собакою“. — Зате сучасні епігони імперіалістичної буржуазії намагаються не тільки воскресити „мертву собаку“, а й використати її незмірний авторитет у своїх політико-економічних прагненнях, зробити її батьком німецького фашизму. Доводиться дивуватися, а задля з'ясування звертатись до скарбів Гегелівської діалектики й її основного закону переходу кількості та якості, щоб зрозуміти, як „мертва собака“ в минулому перетворилась на Vater des modernen imperialismus.

Маркс у часи цюкування Гегеля з боку „освіченої“ частини німецького суспільства одверто визнавав себе за учня великого філософа й мудреця Гегеля. Завдання сучасних марксистів, за допомогою діалектики Гегеля, що її очистив Маркс, Енгельс від ідеалістичної скорлупи, показати, як ще багачко є зброї в арсеналі Гегелівської філософії, що влучно цілить і в сучасних апологетів імперіалістичної буржуазії.

Статтю написано жваво, але бракує поглибленої критики. Бажано було б, щоб автор поглиблено опрацьовував поставлену проблему, зв'язавши її з теорією імперіалізму.

У відділі „Економіка й право“ значиться дев'ять статтів. Стаття І. Дашковського знімає питання про світове господарство та закон вартості й підкреслює, що тільки Маркс поставив питання про світовий ринок на науковий ґрунт, на ґрунт суспільних законів, а не „законів природи“, як це питання трактувалося в передмарксистській економічній літературі. Критикуючи нібито теорію ринку Розі Люксембург про некапіталістичне оточення й реалізацію надвартості, І. Дашковський в питанні про значення „третіх осіб“ задля реалізації ново-вигвореної вартості розходиться з тов. Бухариним і, нарешті, питання про занепад капіталізму зводить до питання

відносного зменшення ринкової місткості через пролетаризацію „третіх осіб“. Тому, на перший погляд, критика теорії ринку Р. Люксембург перетворюється у І. Дашковського на захист її (Рози Люксембург) основної тези про причину занепаду капіталізму. Питанню про вартісні стосунки в міжнародньому обміні присвячено три сторінки, які нічого не з'ясовують. Це питання мало бути висвітлене у дальшій статті. Тов. Мишкіс у своїй статті „Баланс народного господарства та проблеми політичної економії“ знімає цілу низку важливих проблем, подає схему балансу народного господарства. У розділі про вартість, розбираючи процес ціноутворення, автор ставить питання: „чи можна застосувати в умовах сучасного радянського господарства категорію вартості. На це питання „я вважаю, — сміливо заявляє тов. Мишкіс, — слід дати позитивну відповідь“.

„Але, як підійти до визначення вартості. Чи можна використати для цієї мети безпосередній облік трудових витрат“. Після коротеньких міркувань, автор дає таку відповідь на питання, що він їх поставив. „Проте, мені здається, що безпосередній вимір вартості трудовими витратами в сучасних умовах неможливий; неминуче користування цінами, як мірилом вартості“. (Підкреслення наше Д. Б.). Може здаватись, що виміряти вартість трудовими витратами неможливо (хоча за простого товарового господарства тільки ними й можна виміряти), але чому це раптом ціни неминуче повинні стати мірилом вартості. А чим же визначити ціни, які, як справедливо зазначає сам автор на попередній сторінці, видихаються від вартості? Теж цінами. Виставивши за мірило вартості ціни, тов. Мишкіс, не помічаючи того, попав у зачароване коло. Коли категорія вартості діє в умовах переходового періоду радянської економіки й в підприємствах „послідовно-соціалістичного типу“, що припускає (на нашу думку помилково) автор, то тоді ціна є ні що інше, як перетворена форма вартості товару, т. б., що ціна є ні що інше, як модифікована вартість. Звичайно, бути мірилом вартості вона не може, це все одно, що зробити вартість мірилом вартості.

Спірна є виставлена теза, що керівничий апарат утворює вартість, а також те, що баланс народного господарства „дає вичерпну характеристику соціальних відносин“.

Особливо виділяється в розділі „Економіка й право“ стаття Д. Наумова своєю закінченістю й самим поставленням питання про об'єкт теоретичної економії. На початку статті автор робить огляд літератури, що трактує зазначену проблему й приходить до висновку, що між марксистами має місце значна розбіжність думок в цій царині. Критикуючи погляди Степанова-Скворцова та Богданова, тов. Наумов також не погоджується з поглядом на політичну економію, як на науку, що вивчає закони товарно-капіталістичного господарства. На думку автора неправильно є обмежувати об'єкт політичної економії продукційними стосунками, коли вони набирають товарової форми — оречевлюються. Тим самим тов. Наумов не погоджується з трактовкою предмету політичної економії, що домінує в марксистській літературі. Виступ свій проти домінуючого погляду на об'єкт політичної економії в марксистській літературі тов. Наумов базує на тому, що нібито Маркс вважав, „що теоретична наука потрібна тоді, коли форма виявлення й суть речей не збігаються“.

Форма виявлення категорій може заховувати суть не тільки за капіталізму. Візьмімо, приміром, форму невольницької праці та її винагороду, де, як відомо, Маркс підкреслює, що невольникові здається вся його праця неоплаченою. Спинившись на тому, що форма виявлення може заховувати суть економічного явища й в докапіталістичних суспільних формаціях, тов. Наумов вважає, що теоретична наука потрібна там, де форма виявлення й суть речей не збігаються (66 ст.). Але далі (ст. 70) сам автор зрозумів, що цим ще далеко не окреслено предмету науки й що основне завдання теоретичної науки полягає не в тому, щоб викривати за формою виявлення категорій її суть. „Основним завданням усякої теоретичної науки є знайти в даній царині явищ серед видимого хаосу та панування випадковостей закони, що керують цими явищами, звести очевидний зовнішній зв'язок явищ до їхнього дійсного внутрішнього зв'язку.

Але яке ж завдання не „усякої теоретичної науки“, а політичної економії. Одне тільки ясно, що воно не може бути тотожним з завданням „усякої теоретичної науки“. Але цього й не висвітлює т. Наумов і свідомо підмінює завдання політичної економії, як науки про закони товарно-капіталістичного господарства, завданням теоретичної економії, як науки (або суми наук) про закони усіх суспільних формацій. Наш автор вважає, що наука — теоретична економія має місце там, де взагалі є в наявності продукційні стосунки. Та ще й ставить питання — чи є в „безкласовому соціалістичному суспільстві суспільні продукційні стосунки (76 ст.), яке, коли ми дамо позитивну відповідь, нібито повинне примусити нас своєю логікою визнати, що й в соціалістичному суспільстві продукційні стосунки є предмет політичної економії. Така логіка буде далека від діалектичної логіки. У своїй аналізі тов. Наумов випустив з ока те, що продукційні стосунки вивчає не тільки політична економія, а й інші науки, а політична економія розкриває внутрішню суть — закони суспільних продукційних стосунків, що за мінового капіталістичного суспільства набрали товарових форм. Історія господарства теж вивчає продукційні стосунки й не тільки в передкапіталістичний період, а й за капіталізму, але з боку генези, щоб з'ясувати, як за певних виробничих сил повстають певні продукційні стосунки, як вони розвиваються далі й самі впливають на розвиток продукційних сил. Збирання фактів, каталогізація та опис їх не є ще наука й не цим характеризуються ідеографічні науки. Кожна наука має свій об'єкт і це треба було б проаналізувати під кутом зору співвідношення історичних наук та теоретичної економії. Історія господарства не буде наукою, коли вона не з'ясує відношення невольника до рабовласника, кріпака до діда. Стаття, що її рецензуємо, неправдиво трактує теорію товарового фетишизму, зводячи останню до пропедевтики теоретичної економії (72 ст.). Остаточний висновок статті: „Ми вважаємо, що кожна система продукційних взаємин характеризується певними закономірностями, які взаємно модифікують одна одну, і повинна мати свою особливу теоретичну економію“ (підкреслення наше Д. Б.) є найбільш спірний і ставити питання не про об'єкт теоретичної економії, а про об'єкти, а також і про різні методи теоретичного дослідження. Правда, автор зазначає: „Своїм завданням ми не ставимо вияснення метод дослідження, окремої формації та їх відмінності однієї від одної“, та навряд чи й міг би хто виконати завдання вияснити методу дослідження окремої формації. Марна трата була б часу й енергії. Ліпше витратити час і енергію на з'ясування

об'єкту й методи окремої науки, як політичної економії, а не на з'ясування об'єкту й метод окремої формації.

Стаття, з усіх боків, заслуговує на те, щоб на неї спинитися окремо й ширше крок за кроком розібрати позиції, з яких автор робить наступ на домінуючий в марксистській літературі погляд на об'єкт політичної економії, чого розміри рецензії не дозволяють.

Арк. Віткуп у своїй просторій статті „Умови рівноваги радянської господарської системи“ — подає ґрунтовну критику праці Є. Преображенського: „Проблема хозяйственного равновесия при конкретном капитализме и в СССР“. Встановлює, що центр теорії господарчої рівноваги Є. Преображенського становить нееквівалентний обмін між містом та селом. Мірою цієї нееквівалентності є світовий закон вартости. У радянській економії, — підкреслює Є. Преображенський, — „рівновага досягається в наслідок постійної боротьби одинокої країни з диктатурою пролетаріату проти капіталістичного світу та капіталістичних і дрібнобуржуазних елементів власної економіки“. Тов. Віткуп подає детальну аналізу поглядів Є. Преображенського на рівновагу в капіталістичному господарстві, встановлює спорідненість з поглядами Рікардо, Сея, Туган-Барановського, критикує їх і вказує за тов. Бухаріним на політичну небезпеку, що криє в собі економічна концепція Є. Преображенського, що в постійній боротьбі пролетаріату проти дрібнобуржуазних елементів (мова йде про основну масу селянства) у нееквівалентному обміні шукає господарчої рівноваги радянської економіки.

Стаття Дм. Бованенка „Економічна концепція С. Подолинського“ являє собою частину ширшої праці, що опрацьовує розвиток економічної думки на Україні. Подолинський, як теоретик-економіст і як революціонер практик, заступає видатне місце в українській історії 70-х років минулого століття. Він перший з економістів застосував методу Маркса у вивченні українського господарства, і не тільки поставив проблему української економіки, а й намагався вирішити її, застосовуючи Марксову методологію до вивчення конкретних виявів українського господарства. Як революціонер-практик, Подолинський не позбувся остаточно народництва й, як економіст теоретик, пройшов шлях від утопічного до наукового соціалізму. Але пориваючи так на практиці, як і в теорії з утопічним соціалізмом, Подолинський не міг остаточно засвоїти марксистське світорозуміння й в питанні про заробітню плату, як і Ласаль, стояв на ґрунті класичної політичної економії, прийнявши в основу теорію природної ціни праці, що її сформував Рікардо.

Тов. Боднар у своїй статті: „Критика грошово-кредитових теорій кон'юнктури“ знімає актуальну проблему, що їй так багато відводить місця буржуазна література в галузі теоретичної економії. Стаття широко ставить питання, автор використовує основні праці, що зачіпають поставлену проблему, але, здебільшого, викладає погляди різних дослідників на кон'юнктуру, чим подає критику грошово-кредитових теорій кон'юнктур. Поглибленої, а головне методологічної критики не знаходимо в зазначеній статті, що значною мірою зменшує її цінність.

Ол. Лозовий у статті: „Туган-Барановський і його теорія кооперації“, з методологічного боку цілком правдиво з'ясовує практичні питання кооперативного будівництва, що їх виставляє Туган-Барановський в з'язку з цілою його теоретичною системою. У коротенькій статті накреслено шлях, яким треба йти в дослідженні теорії та практики

кооперативного будівництва Т.-Барановського. Питання тільки поставлено, вага ж його велика й потребує спеціальної розробки.

У відділі „Історія“ — п'ять статтів присвячено українській історії, сім західньо-європейській, переважно французькій, та одна методології селянських рухів. Українську історію мало представлено в історичному відділі „Прапору Марксизму“, що не можна вважати за нормальне, а особливо, коли ми пригадаємо завдання, що їх поставила перед собою редакція журналу. У „передмові“ до № 1 підкреслюється два напрямки марксистської дослідчої роботи, шлях виявлення теоретичної марксистської думки й другий напрямок, що виходить із своєрідних і специфічних питань, що їх висовує сучасне й минуле України.

З п'яти статтів присвячених українській історії дві належать М. І. Яворському. Перша розвідка М. Яворського про „Емський акт 1876 року“, що забороняв українське слово, аналізує соціально-економічні відносини, як вони позначалися в українському суспільстві в часи видання Емського указу. На цю ж тему є дві розвідки акад. М. С. Грушевського, аналіза яких не задовольняє М. Яворського тому, що вона трактує цей похід проти українського суспільства, як ганебний акт, що намагався перетяти дальший культурний розвиток українського народу. М. Яворський на загострену національно-культурну боротьбу дивиться, як на форму проявлення соціально-економічних відносин, класової боротьби в українському суспільстві тогочасної імперської Росії. Зрозуміння суті класової боротьби не можна вивести тільки з аналізу форми, за якою вона (класова боротьба) прихована. М. Яворський і спрямовує свою аналізу в напрямку з'ясування дійсних класових взаємовідносин і суперечок, загострена боротьба яких в часи Емського акту набрала форм національно-культурних.

Використання нових архівних матеріалів, а головне застосування методи діалектичного матеріалізму до аналізу конкретно-історичних матеріалів історії України дало змогу М. Яворському подати нове освітлення одному з найскладніших моментів з української історії 70-років минулого століття.

Друга стаття М. Яворського є частина ширшої й незакінченої розвідки про „Кирило-Методіївців“. Як і в першій статті, автор конкретно-історичний процес розглядає, як моністичний, багатогранний процес, переповнений суперечливими інтересами й класовою боротьбою, яка часом набирала форми, що неоднаковою мірою виявляє дійсність класових взаємовідносин, ховаючи їх за культурно-національними прагненнями. Аналізом матеріальної основи буття й класової боротьби українського суспільства М. Яворський подає нове освітлення ідеологічній боротьбі, що може бути з'ясована, як частина єдиного конкретно-історичного процесу, яка ним пояснюється й, в свою чергу, в процесі розвитку на нього впливає. Статті М. Яворського збуджують думку, ставлять, а почасти й вирішують, важливі проблеми з української історії, побудовані на ґрунтовно-опрацьованому літературному й архівному матеріалі і вигідно виділяються з-поміж інших статтів з української історії своєю синтетичністю.

Стаття Мих. Свідзінського розглядає матеріал до історії внутрішньої політики Олександра І на Україні на початку ХІХ століття під заголовком: „Земська міліція 1806 — 1808 р. р.“ Стаття подає організаційні основи міліції, ставлення до неї українського суспільства й, нарешті, умови, в яких була зліквідована ця інституція. Це не більше, як напівоброблений, хоч великий, архівний матеріал, мало

зв'язаний з економічними та політичними стосунками Росії і України на початку XIX століття. Стаття Каретнікової Т. „До історії скасування Київської автономії“, не зважаючи на деякий новий архівний матеріал, носить конспективний характер. Робота Оксман Ю. — Одеське „Гніздо змови“ 1825 року — подає цікаві, але подекуди не цілком обгрунтовані висновки.

З статтів, що присвячені історії Західної Європи, — стаття О. Комишана „L'armée révolutionnaire“ розглядає один з моментів боротьби якобинського уряду з внутрішньою контр-революцією 1793—1794 р. р., — заходи до організації революційної армії. Стаття крок за кроком розкриває перед нами одну з найважливіших сторінок з історії Великої Французької Революції, що її майже не було розроблено й висвітлено в історичній науці. — Автор поставив собі завдання на підставі певної низки першоджерел висвітлити головні моменти в історії Революційної армії, накреслити бодай контури її діяльності. Треба сказати, що завдання, поставлене статтю, виконано цілком. З боку стилістичного опрацювання й наукової техніки стаття може служити за зразок молодим дослідникам. Розвідка Й. Ліберберга „Франк-масонство напередодні Великої Французької Революції“ являє собою частину ширшої праці про „Форми й типи організацій напередодні Великої Французької Революції“. Стаття, оперта на великий фактичний матеріал, ґрунтовно розроблений і опрацьований, подає систематизовані цінні висновки про організаційні форми клясової боротьби напередодні Великої Французької Революції, а також містить всебічну критику методи дослідження цього питання буржуазною історичною наукою.

Треба підкреслити, що статті з історії Західної Європи опрацьовані більш старанно, аніж статті з української історії, але характерною рисою історичного відділу є те, що статті, видрукувані там, здебільшого носять описовий характер. Статтів, що знімали б методологічні питання, а також праць з поля історіософії та історіографії української історії бракує, бракує також критики буржуазних напрямків у історичній науці. А це пожевало б історичний відділ, внесло б живий струмок, що збуджував би думки молодих дослідників і давав би ідеологічний напрямок сучасній вишівській молоді, що цікавиться історичними проблемами й зокрема українською історією — З цього боку стаття т. Шпунта „До методології селянських рухів у революції 1905 — 1907 років“ заслуговує на цілковиту увагу. Але в методологічній статті слід уникати завантаження сировинним матеріалом у вигляді довгих цитат, треба удосконалювати наукову техніку. Використавши старанно великий фактичний матеріал, автор не зумів загострити проблеми й точно визначити об'єкт. Тяжко зрозуміти, до яких власне селянських рухів, чи на Україні, чи в Росії, чи взагалі до селянських рухів будь-якої країни стосується методологічний прогноз автора й тоді джерела 1905 — 1907 р. р. є лише ілюстративний матеріал, а не матеріал, що на ньому ґрунтуючись будує автор свої висновки. Неконкретність у поставі проблеми й є, на нашу думку, одна з головних хиб праці т. Шпунта, що й робить його статтю спірною в головних висновках.

Але статтів, що освітлювали б розвиток громадської ідеології на Україні, а також праць, що підносили б проблеми нашої літератури та мистецтва поки бракує в журналі. Це є прогалина, яку треба журналові заповнити на майбутнє. Що ж до розділу „Національне питання“, то в ньому хоча й не багато статтів, але

всі вони мають великий інтерес і знімають важливі питання з теорії і практики національного руху. Особливо треба відзначити статтю М. Скрипника: „Національне відродження в сучасних капіталістичних державах на прикладі Закарпатської України“. Стаття ставить питання про потребу переглянути значення національного руху в сучасних імперіялістичних державах. „Два фактори виникли під час і після війни, що ставлять потребу переглянути значення національного революційного руху в сталих європейських країнах“ (Див. № 1/2, ст. 209, 1928 р.) Перший фактор є Ірландія, другий — Закарпатська Україна. Аналізуючи, автор доводить, що національне відродження на Закарпатській Україні поглиблюється й що в умовах імперіялізму це відродження, безсумнівно, відіграє революційну роль. Імперіялізм у своїх економічних та політичних суперечностях не в силі розв'язати національне питання й чим-раз далі загострюється національний рух пригнічених народів, що в умовах імперіялізму зливається в єдиний виступ працюючих під проводом комуністичних партій проти імперіялізму. „Українське населення й українські землі анектовані декількома державами — Румунією, Польщею, Чехо-Словачею — на те, щоб анексією поширити свій ринок. — Однак, імперіялізм не зважив, що до економічного й політичного революційного руху додається ще й національно-революційний фермент“. Аналіз практики революційного руху на Закарпатській Україні підтверджує ці слова. Стаття збуджує думку й являє значний інтерес так з теоретичного, як і з революційно-практичного боку.

Тому, хто цікавиться національним питанням, перед проробкою статті М. Скрипника варто прочитати статтю О. Бада на: „Кляси та партії на Закарпатській Україні“ (№ 2/3, 1928), що подає широко опрацьований матеріал про клясові взаємини й вагу комуністичної партії в революційній боротьбі працюючих мас Закарпатської України за соціальне й національне визволення.

Нарешті, стаття М. Аржанова: „До теоретично-методологічних помилок люксембурґіанства в національному питанні“. Люксембурґіанство розглянене, як певний комплекс теоретичних та практичних положень в національному питанні, як складова ланка проблем соціалістичної революції. Взавши за основу ленінську постанову національного питання й на підставі останньої практики національних рухів, автор подає критику основних тверджень люксембурґіанства взагалі й зокрема люксембурґіанства на українському ґрунті (Ю. Пятакова та Є. Бош) і викриває їх методологічні помилки.

За 1927—28 р. р. журнал помітно виріс і притяг до себе чималі марксистські сили. Помітно виріс кадр співробітників коштом молодих дослідників, переважно — аспірантури. Це треба особливо вітати тому, що друкування праць молоді заохочує до науково-дослідчої роботи, сприяє підвищенню кваліфікації її та й поживляє самий журнал. Треба стягувати й купити навколо журналу не лише наукових співробітників та аспірантську молодь, а й взагалі марксистські сили з різних галузів наукової роботи, розкидані по різних місцях радянської України. Треба надалі планувати окремі відділи журналу й уникати випадкових тем, збільшувати число статтів з теорії, історії і практики минулого й сучасного українського життя.

До дефектів журналу треба віднести такі моменти:

І. Журнал, що є центром наукової марксистської думки, мусить як найширше висвітлювати наукову роботу марксистських установ України, різних комісій, що купчаються навколо цих установ. Потреба

є висвітлювати не лише поточну наукову роботу, а й наукові пляни на найближчі роки. З органу ж Українського Інституту Марксизму не можна довідатись про науково-дослідчу роботу в сучасному й про наукові пляни на майбутнє самого Інституту Марксизму. А це зле відбивається на плянуванні науковою роботою не тільки окремого робітника, а й наукових інституцій, що не обізнані, над якими питаннями, проблемами працюють наукові марксистські катедри.

II. Бракує систематично поставленої марксистської наукової критики. Рецензії, що їх містить журнал, мають здебільшого випадковий характер. А в науковому журналі відділ рецензій мусить зайняти поважне місце. Тут потрібна плянова робота, замовлення рецензій по відповідному фаху. — Окрім ґрунтовних рецензій є потреба у бібліографічному огляді фахової літератури, що виходить на терені Союзу й за кордоном з коротеньким відзивом.

III. Найважливіша ділянка українського життя в минулому й сучасному — українська економіка не знайшла ще свого місця в журналі. Треба підсилити вивчення історії українського господарства й методологічних проблем, зв'язаних з дослідженням української економіки. Тут потрібно йти шляхом утворення комісії, шляхом організації роботи при Інституті Марксизму, зосередження розпорошених марксистських наукових сил, що вже працюють над цими питаннями, з притягненням молодих кадрів аспірантури.

IV. Статтів, що освітлювали б розвиток громадської ідеології на Україні, а також праць, що підносили б проблеми нашої літератури та мистецтва, ми не знаходимо, поки, в журналі. — Правда, на цій науковій ділянці ще тільки розпочато роботу виготовлення кваліфікованих кадрів робітників, озброєних марксистською методологією, але журналові треба було б притягти ті марксистські сили, що вже виявили себе на полі літератури та мистецтва.

V. Масовий читач журналу комплектується з викладачів ВИШ'ів, профшкіл, аспірантури та студентства. З боку українського студентства помітний значний інтерес до „Прапора Марксизму“. Масового читача журналу цікавлять методичні питання з різних дисциплін, але, не зважаючи на те, що й існують методичні комісії при дослідних марксистських інститутах, журнал ще й досі не спромігся висвітлити цієї роботи. Методична робота, як одна з галузів наукової роботи, повинна знайти своє місце на шпальтах „Прапора“.

VI. Наукова термінологія журналу, часто, різноманітна й невитримана. Мова статтів нерівна. Поруч робіт, що з боку мови й стилю старанно оброблені, зустрічаються статті з значними дефектами мовного характеру, що, інколи, потрібно віднести на рахунок неуважної коректи. За складних умов української наукової термінології, треба особливо уважно ставитися до запровадження нових слів і взагалі дбати про чистоту мови, про підвищення культури мови.